

Několik postřehů k problematice pastevecko-vlčího konfliktu

Michael Blail a kolektiv

1) Koexistence pastevců a vlků je možná

Nutno dodat za určitých podmínek. Možná není tam, kde jsou ovce ponechány bez dozoru a nocují na nezabezpečených pastvinách. Chov ovcí v krajině, kde žijí vlci, vyžaduje transformaci, bez níž koexistence mezi vlky a ovčáky skutečně možná není. Ovčáků, kteří žijí v oblastech, do nichž se znovu navrátil vlk, a kteří jsou s vlky schopni a ochotni koexistovat, není mnoho. Texty, které jsme pro čtenáře tohoto zinu přeložili, však dokládají, že to možné je. Kolik takových lidí je a jaký je obecný pohled ovčáků na tuto problematiku, není zřejmé, neboť jak píše americký odborník na vlky Barry Lopez v knize *O vlčích a lidech*: „*ti, co chtějí vlka vystřílet, jsou vždy nejhlasitější, byť jich je většinou jen pár*“. Doposud nevznikla žádná studie, která by se názory pastevců na toto téma zabývala do hloubky a do šíře. Spor též nelze zužovat na klasické „bud' jsi pro vlka, nebo proti němu“. Názorových poloh mezi těmito dvěma krajními pozicemi existuje nespočet.

V současné době se odborné i laické veřejnosti ovčáci prezentují názorem, že koexistence velkých šelem a ovcí na jednom území možná není. V reportu *Zpráva ze služební cesty do Bruselu dne 12. a 13. 11. 2018* píše vyslanec českého ovčáctví v Bruselu Ing. Jan Švéda následující: „*Nekončící debaty o koexistenci vlků a hospodářských zvířat velmi často vedou lidé, kteří o problematice nemají ani ponětí. Pletou páté přes deváté a nedovedou pochopit, že když ochrana hospodářských zvířat je dražší než zisk z jejich chovu, nelze tuto ochranu dlouhodobě provádět.*“ Ekonomický argument může být relevantní, nicméně dodejme, že chov ovcí je v současné době dražší než celá řada jiných zemědělsko-chovatelských aktivit i tam, kde žádní vlci nejsou. Není zde prostor pro to, abychom se zabývali komplikovanou ekonomickou stránkou chovu, ale asi většina chovatelů ví, že v systému dotací a tzv. multifunkčního zemědělství je práce s kategorií zisku poměrně problematická. Masivní dotace, které plynou v podstatě do všech složek společenských a hospodářských aktivit, zcela deformují ekonomické vztahy. Určit cenu masa, vlny, sýra? Spíše intuice než reálná ekonomická kalkulace.

Chceme ale upozornit na jeden důležitý aspekt celého problému, o němž se prozatím žádná diskuse nevede. Transformaci pastevectví, jež je nutnou podmínkou k možné koexistenci mezi pastevcem a vlky, do velké míry znemožňuje i to, jakým způsobem je v naší zemi vlastněna půda. Kromě území s nějakým stupněm ochrany (přírodní rezervace, CHKO, národní park) jsou pastevní pozemky ve velké většině soukromé, rozparcelované mezi bezpočet vlastníků a tvoří prostupné a jednoduché celky. Právě tato majetková fragmentace – společně s absencí veřejných pastevních ploch – může být jednou z příčin, proč se náležitá transformace českého ovčáctví v některých regionech nemusí povést.

2) Nepodporovat opatření vedoucí k masivnímu oplocení krajiny.

Jedním z opatření, které podporují ochránci životního prostředí (např. Hnutí Duha, AOPK), je používání mobilních ohradníkových sítí v kombinaci s pasteveckými psy. K tomuto opatření je potřeba uvést několik kritických poznámek. Předně jsou navrhovaná opatření v rozporu s postoji těch stejných organizací k problematice průchodné krajiny. Jak píše RNDr. Dana Bartošová v časopise *Veronika*, jenž je s Hnutím Duha ideově spřízněn, je „v posledních letech jedním z aktuálních témat ochrany přírody v ČR zachování průchodnosti krajiny pro velké savce“. Tedy i pro člověka. O pár stran dále autoři textu *Konflikt vlka s hospodářskými zvířaty* upozorňují, že zajišťování stád ohradami má „významný dopad na fragmentaci krajiny“. V okamžiku, kdy by se daným doporučením řídilo větší množství chovatelů v problémových lokalitách, vzrostlo by oplocení krajiny řádově o stovky, možná i tisíce hektarů. Podobná opatření mohou mít smysl krátkodobě nebo v malém rozsahu, nikoliv v dlouhodobé perspektivě a při plošném použití.

Problém mobilních síťových ohradníků je i v tom, že se tyto sítě mohou prudkým větrem položit (mnohonásobná osobní zkušenost), což by v případě přítomnosti pasteveckých psů bez dozoru znamenalo, že mezi lidmi venčícími psy a psy pasteveckými nebude žádná překážka. I když přijmeme tvrzení, že existují plemena, která na člověka i bez přítomnosti ovčáka nezaútočí, použití těchto plemen neřeší střet mezi pasteveckým psem bez dozoru s běžným psem na výletě.

Třetím argumentem proti podpoře mobilních ohradníkových sítí je skutečnost, že se do nich zamotávají nejen zajíci a srny (sám jsem několik živých i mrtvých zvířat ze sítí vyprošťoval), ale do sítí se chytají i ovce (též osobní zkušenost). Umírání v síti pod elektrickým proudem není nepochybně nic příjemného. A jelikož se sítě často instalují podél cest, existuje zde i riziko, že se do nich může zamotat rovněž člověk, čehož jsem byl též očitým svědkem. Jsem rád, že konkrétně naše farma se po negativních zkušenostech s mobilními sítěmi rozhodla snížit jejich počet na minimum.

Doporučování mobilních ohradníkových sítí jako opatření proti vlkům je krátkozraké a jedná se de facto o vyhánění čerta kozlem. Řešením nemůže být ani podpora masivního oplocování krajiny pevnými ohradami. Není zde prostor psát obsírněji o tom, že průchodnost krajiny a problematika vlků je jedna spojitá nádoba, neboť právě vymizení vlků z velké části Evropy, společně s vynálezem ostnatého drátu, vedlo v celé řadě zemí ke vzniku pastvy v ohradách, čímž zanikla do té doby zcela běžná pastva s pastevcem. I vlk potřebuje volnou krajinu. Pokud chce někdo chránit stáda i vlky masivním oplocováním, činí medvědí službu nejen krajině a lidem v ní se pohybujícím, ale i vlkům samotným.

Místo finanční podpory na nákup mobilních sítí doporučujeme podporu výstavby kvalitních košárů, ovčínů či jiných nocovišť pro ovce (viz bod 3), případně podporu výstavby přilehlé dřevěné ohrady do maximální rozlohy 5–10 hektarů. S podporou obou těchto opatření je počítáno v *Společné zemědělské politice pro roky 2021–2027*.

3) Podpora výstavby košárů a ovčínů s protivlčí funkcí a s ohledem na krajinný ráz

Do diskuse bychom rádi prosadili aspekt, jenž je prozatím zcela ignorován. Je nepochybné, že i překážka, plot nebo košár nese estetickou kvalitu. Pokud se podíváme na způsoby oplocení přítomné v současné české krajině, pak je zcela zřejmé, že tato oplocení jakýkoliv pozitivní krajínovtvorný ráz postrádají. To se týká i košárů nutných k nocování stád. Tato nedílná součást „salašnické architektury“ byla dříve integrální součástí krajiny a její estetický rozměr byl nesporný. K výstavbě košárů se používaly místní přírodní materiály, vznikaly typické proutěné ohrady, ohrady z větví nebo ohrady kamenné.

Návrat organické pastorální architektury je jedním z důležitých cílů našich snah. Za tímto účelem jsme se spojili s Hnutím Duha, se znojenským architektonickým studiem ORA a s krajinnými ekology z organizace Cooland a začali jsme společně promýšlet vytvoření košáru, jenž by se navrátil k lokálně-přírodním východiskům tradiční „salašnické architektury“. Tyto stavby/konstrukce by zároveň nesly jednu inovaci: byly by navrženy tak, aby vlkům maximálně ztížily přístup do košáru. Jelikož je v rámci *Společné zemědělské politiky pro roky 2021–2027* navrhována finanční podpora v rámci tzv. neproduktivních investic pro chovatele mj. i na výstavbu košárů a ovčínů nutných k nocování stáda, je uskutečnění této odvážné vize reálné.

4) Podpora chovu pasteveckých psů se sníženou agresivitou k lidem

Použití pasteveckých psů v naší krajině – obzvláště v hustěji osídlených oblastech – je problematické. Na tomto tvrzení nezmění nic žádné výzkumy ani plemena s nižší agresivitou vůči lidem. Odpověď na otázku, jak moc problematická přítomnost pasteveckých psů je, nám může dát jedině dlouhodobá zkušenost našich pastevců, kteří budou pastvu s pasteveckými psy praktikovat na našem území. S finanční podporou při nákupu pasteveckých psů umí pomoci Hnutí Duha, které společně s některými chovateli propaguje plemena pyrenejského horského psa a španělského mastina. Podle tvrzení některých chovatelů je u těchto plemen potlačena agresivita k lidem, neboť jsou dlouhá desetiletí chována jako pracovní psi v oblastech hustého osídlení. Bez dlouhodobé praxe v naší krajině to však zůstává pouhou teorií a, i když není pochyb o tom, že jsou některá plemena daleko méně agresivní než plemena kavkazská nebo rumunská, nemusí to nutně znamenat, že za určitých podmínek nemohou na člověka zaútočit.

Chceme upozornit na několik dalších problematických aspektů přítomnosti a využití pasteveckých psů v naší krajině. Předně je to samotný fakt, že výchova pasteveckého psa není jednoduchá, a to i přesto, že se čtenář v časopise *Veronika* věnovaném vlkům mohl dočíst, že „*chov pasteveckého psa je nenáročný*“, s čímž se ztotožňují i někteří propagátoři pasteveckých psů. V publikaci *Pastevečtí psi* od Robina Rugga, kterou v roce 2010 vydalo Hnutí Duha a na niž se stále odkazuje, se o „nenáročnosti“ výchovy pasteveckých psů můžeme dočíst něco zcela jiného. „*K výchově dobrého pasteveckého psa je zapotřebí času, úsilí a peněz. Čas, který je potřeba výchově psů věnovat, nelze podceňovat. Rančeři v Americe stráví zhruba 50 hodin měsíčně dohlížením na štěňata, jejich výcvikem a krmením během prvního roku života. Někteří psi opakovaně od stáda utíkají a způsobují problémy se sousedy či myslivci, jiní mohou útočit na svěřená zvířata, běhat za auty nebo se chovat příliš agresivně k lidem.*“ Tolik Robin Rugg, člověk který vystudoval zoologii a od roku 1998 se věnuje výcviku pasteveckých psů.

Použití pasteveckých psů v našem kulturně-krajinném kontextu před nás staví několik zásadních otázek. Je možné nechat pasteveckého psa, byť s potlačenou agresivitou vůči lidem, na volno a bez dozoru? Jak se takový pes bude chovat v případě, že se v jeho operačním prostoru objeví člověk se psem? Co takový pes za mobilním elektrickým ohradníkem udělá, pokud bude ohradník stržen a pes přijde o své ohradníkem definované teritorium? Jaké výsledky bude mít integrace těchto psů do naší krajiny, když většina lidí, kteří si tyto psy pořídí, nemá s výchovou pasteveckých plemen sebemenší zkušenosti? Co udělá chovatel se psem, který bude příliš agresivní k lidem? Jak bude legislativně řešen případ, kdy pastevecký pes napadne člověka nebo psa, případně pokud psa vedeného na vodítku usmrtí?

Vzhledem k nedostatku zkušeností navrhujeme několik opatření, která by některým problémům při začlenění pasteveckých psů předcházela. Předně je nutné, aby byla práce s psími ochránci stád umožněna i s ohledem na rizika v dlouhodobém horizontu a aby teprve na základě dlouhodobé praxe byly vyvozeny patřičné závěry, které se budou odvolávat nikoliv na jiné kulturní, krajinné a chovatelské kontexty, ale na naše tady a teď. Chovatelé budou potřebovat dost času, než si práci s těmito plemeny osvojí. Do té doby lze předpokládat, že dobře vychovaný pastevecký pes bude spíše výjimkou. Stejně tak si na přítomnost těchto psů musí zvyknout turisté a výletníci. Taková aklimatizace může trvat dlouhou dobu, možná i jednu nebo dvě generace. Bylo by záhodno, aby vznikl nestranný výzkum ohledně použití pyrenejského horského psa a podobných plemen, který by potvrdil, upravil, nebo vyvrátil některá tvrzení, jimiž zastánci těchto plemen argumentují. V legislativní rovině je nutné vymezit, kdo je odpovědný za případné napadení člověka pasteveckým psem a jak by se řešila legislativně problematická situace, kdyby pastevecký pes zabil vlka. Pokud se má stát pastevecký pes legitimní součástí naší krajiny, bude potřeba systematická podpora nejen nákupu jednotlivých psů, ale i podpora pro vznik chovných stanic.

K problematice pasteveckých psů je možné začít se do celé řady studií a literárních zdrojů, zkoumat zkušenosti na Slovensku nebo v dalších zemích, kde je používání pasteveckých psů běžné, zvat kynology a pastevice ze zahraničí, aby se podělili o vlastní zkušenosti z praxe. To vše je legitimní. Ale pouze dlouhodobá praxe na našem území rozhodne o tom, má-li pastevectví s pasteveckým psem na

našem území budoucnost, či nikoliv.

5) Tolerance chovatelů ke ztrátám

Roku 2016 vznikla ve Španělsku platforma *Campo Grande Group*, jejímž cílem bylo vytvoření prostoru pro dialog mezi různými stranami sporu. Dva roky poté přijala tato platforma společnou deklaraci, v níž se mj. píše, že chovatelé musejí tolerovat ztráty na svých zvířatech ve výši 3–5 %. Je to jeden z požadavků, které je nutné přijmout, aby byl dialog možný. K diskusi samozřejmě může být ona výše zmíněná tolerance. Jedná se totiž o jedno z *absoluten*, bez jehož narušení není diskuse možná. Nulovou ztrátovost nikdo nezaručí, protože taková věc není a nikdy nebude uskutečnitelná. To neznamená, že se chovatelé s těmito ztrátami mají smířit. Nelze však při každém vlčím útoku volat po tom, aby se vlci vystříleli plošně.

K tématu ztrát se nabízí otázka, jestli by odškodnění pro chovatele, kterým zabil ovce prokazatelně vlk nebo medvěd, nemělo být progresivní. Tedy čím více mrtvých, tím mohutnější by odškodnění mohlo být. V případě, že by vlk zabil chovateli jednu dvě ovce za rok, nemuselo by se v rámci této dohody na takovouto ztrátu odškodnění vztahovat v plné výši. Ale pokud by vlk zadával větší množství zvířat, byla by kromě náhrady za kus vyplacena kompenzace za psychickou újmu, renovaci stáda atd. Tato opatření je dále nutné zabudovat do systému dotací a tzv. dobytčích jednotek, neboť je nepřipustné, aby chovatel kvůli útoku vlka přišel o dotace.

6) Podpora opatření, jež by vedla k volnému pastevectví s pastevcem

Volné pastevectví je forma pastvy ovcí, která se na našem území téměř neprovozuje. Její podstatou je, že pastevce ráno vyžene ovce z košáru a večer je zažene zpět, přičemž během dne se pohybuje se stádem v krajině, která není oplocena. Termín volná pastva tedy neznámá, že se ovce pasou na pastvinách obehnaných ohradou, a to ani ohradou velké rozlohy. K udržitelné a dlouhodobé **konfliktní symbióze** vlků a pastevců dochází tam, kde je provozována právě volná pastva s pastevcem (Mongolsko, Rumunsko, Balkán, Turecko) a kde jsou chovy ovcí zaměřeny na mléčnou produkci. Prozatím jsme nenarazili na ovčáckou kulturu, kde by se provozovalo pasení v ohradách a zároveň by v této oblasti bylo možné dlouhodobé soužití s vlky. Čímž netvrdíme, že to možné není. V dlouhodobém horizontu by dle nás prospělo podporovat taková opatření, která povedou k renesanci volné pastvy, neboť tento modus pastvy je pro soužití vlků a pastevců nejvhodnější. Musíme si ale přiznat, že stojíme před výzvou, k jejímuž řešení by vedla těžko představitelná redefinice vlastnického statusu pastvin, obnovu občin a změna uvažování o smyslu a využívání krajiny.

7) Obrana stáda pastevcem před útočícím vlkem

Povinností každého pastevce je obrana stáda i za cenu vlastního života, neboť je to právě ochota bránit stádo vlastním životem, jež odlišuje pastevce od obyčejné námezdní síly. Žádný zákon nemůže zamezit pastevci bránit vlastní stádo a nedovedeme si představit příčetného soudce, který by odsoudil pastevce za to, že bránil stádo před smečkou vlků. Jste-li zastánci vlků a pastevci zároveň, pak jste vystaveni těžko řešitelnému dilematu.

V rovině praktické je nutné hovořit o detailech. Co přesně znamená útok vlka na stádo? Jakým způsobem se může pastevce bránit? Legálně drženou zbraní, tedy střelbou? Ve Francii byl v roce 2018 přijat zákon, který dovoluje pastevcům při útoku vlků vlka zastřelit, a o stejné možnosti se diskutuje i ve Španělsku. Někteří ovčáci, a to i z řad protivlčích aktivistů, s militarizací pastevectví nesouhlasí.

Už teď ale můžeme napsat, že obrana stáda nemá nic společného s plošným honem na vlka. Pokud musí pastevci s vlkem vstoupit do konfliktu, potom tak lze činit s respektem, nikoliv v touze po bezduché likvidaci této šelmy. Z našeho pohledu není přípustné vlky a jiná zvířata trávit, chytat do pastí nebo likvidovat jejich populaci tím, že se vystřelí nora s mláďaty.

8) Místní kontext

Ačkoliv je dynamika sporu o vlka v zemích, ve kterých se vlk objevil po více než sto letech od svého vyhubení, obdobná, neznámá to, že je totožná. V některých ohledech by mohlo být zavádějící dávat za vzor, jak to funguje v zemích, jako je Rumunsko nebo Makedonie, neboť tam vlci nikdy vyhubeni nebyli a v současné době není tento problém v těchto zemích potřeba řešit. Z jakékoliv země, kde vedle sebe působí vlci a pastevci, si lze brát inspiraci a podpůrné argumenty pro to nebo ono řešení, nicméně místní kontext je vždy specifický a neopominutelný. To může platit nejen na úrovni státu, ale i na úrovni různých regionů. Jiná řešení mohou být účinná na Šumavě a jiná na Kokořínsku. Tento kontext se vztahuje nejen na způsob pastvy, ale i na práci s pasteveckými psy, způsob užívání krajiny turisty a dalšími aktéry nebo roli, kterou v konfliktu mají hrát myslivci.

9) Vytvoření platformy pro dialog uvnitř ovčácké, chovatelské a pastevecké komunity

V únoru 2019 se na půdě poslanecké sněmovny uskutečnil seminář *Problematika výskytu vlků v ČR*. Semináře se účastnili různí aktéři sporu o vlka: ochránci přírody, zástupci státu, myslivci, chovatelé, vědci atd. Ačkoliv byla dvouhodinová diskuse v mnohém přínosná, měla i své nedostatky. Předně za stranu chovatelů a ovčáků mluvil pouze zástupce organizace SCHOK (Ing. Tomáš Havrlant), s jehož postojem se blíže můžete seznámit v rozhovoru na s. 22. Názory pana Havrlanta jsou legitimní a relevantní, nicméně odrážejí názor pouze úzké skupiny chovatelů a ovčáků. Ne všichni chovatelé a ovčáci se zástupcem SCHOKu souhlasí.

Z tohoto důvodu usilujeme o to, aby se z mnohostranné a velice komplexní diskuse udělal krok zpět a aby se o problému diskutovalo primárně v ovčácké perspektivě. Dialogu by se měli účastnit především chovatelé, ovčáci a pastevci s různými názory a zkušenostmi, jakož i subjekty do této problematiky též výrazněji vtažené: aktivisté z Hnutí Duha, kynologové nebo zástupci státu.

Cílem tohoto dialogu by mělo být konsensuální stanovisko, jež by bylo dále možné prezentovat na komplexnější úrovni celostátní diskuse. Bylo by záhodno přejít k relevantní argumentaci – není možné, aby zástupce SCHOKu tvrdil, že soužití vlků a pastevců na území západní Evropy není nikde možné a že všude vede k zániku pastevectví, když to na několika málo příkladech, o nichž zde obšírněji pojednáváme, lze snadno vyvrátit. Netvrdíme, že to je možné vždy a všude, ale stejně tak nelze tvrdit, že to nejde nikde a nikdy. Diskusi by prospělo, aby různé názorové proudy definovaly svá východiska písemně a byly schopny svá tvrzení náležitě doložit a ozdrojovat, přičemž by tato argumentace měla obstát i při oponentuře. Tedy např. přesně definovat, co se myslí „rajonizací“ nebo „zónováním“, kdo přesně by měl být v případě schválení odstřelu vlka odstřelem pověřen nebo jak si kdo představuje legitimní obranu stáda před přímým útokem vlka.

Organizace SCHOK, která má v dnešní době v podstatě monopol na reprezentování chovatelů ovcí a koz ve veřejné diskusi, by též měla zkvalitnit komunikaci směrem k laické a odborné veřejnosti, a to i mimo svůj profesní zpravodaj, který je určen výhradně pro registrované chovatele. Tedy veřejně deklarovat svá stanoviska a neredukovat problém na zavádějící prohlášení typu: „*Ne týrání ovcí a koz vlky, liškami a krkavci,*“ což byla jediná informace týkající se vlků, se kterou se mohl seznámit návštěvník celorepublikových Ovenálií ve Zlobici (2018).

Resumé

Zastáváme názor, že vlci a pastevci na jednom území a v jeden čas mohou žít pospolu. Byť je toto soužití nutně konfliktní a mnohdy bolestivé, neměli bychom jako ovčáci a pastevci rezignovat na hlubší vztah k přírodě a krajině, do které vlk patřil a – jak doufáme – bude v budoucnu patřit i nadále. Situace lidského druhu, který je na počátku 21. století pod tíhou svého vlastního pokroku možná již teď odsouzen k zániku, vzbuzuje otázky, jaký vliv na současný klimatický a ekologický kolaps má vlk a jaký člověk. Obklopení destrukčními mechanismy všudypřítomných strojů a továren bychom možná měli zaměřit pozornost ke skutečným nepřátelům života. Tím nejsou vlci, rysové a medvědi, ale lidská touha po destrukci. Jsme-li pro návrat života do pustiny současného světa, potom je vlk náš spojenec, nikoliv nepřítel.